

burgovi. Vseeno sem se zaradi Františkovih besed lahko zamislil; in ko sem začel listati in pregledovati Pleteršnika, sem videl, kakšno bogastvo naše besede, ki je sicer zapisana v Pleteršniku, še vedno živi v naši slovenski govorici — le da knjig ni nihče pisal v tem našem, dà, slovenskem jeziku.

In tako se je, a ker je bilo pri meni povsem naravno, smem reči, da tudi neizumetničeno (drugačen pač nisem znal biti, a tudi hotel nisem biti!), tako se je prav to pokazalo za pravilno — kot kmetiški človek pa sem vedno mislil, da si moram zapeti srajco, ko se odpravim med ljudi ali celo na gostovanje.

In tako boste od mene bolj malo zvedeli, kaj mislim o naših današnjih posiljenih ali izsiljenih jezikovnih novacijah in o kritiki, ki je znala v presenetljivem duetu zapeti s temi našimi književnimi novotarijami in jim prepevati vso hvalo. Ali to so, zame vsaj, hvalnice, prepevane v lastnih literarnih svetiščih — sami sebi prepevajo, sami sebe poslušajo — in, hvala bogu, tudi nikomur ne škodijo.

Nič, česar živo življenje ne navdahne, nič, kar ni iz pristne človekove krvi in iz mesa spočeto, ne bo zaživeło — moremo pa govoriti o naši babiloniji — a žalostno (ne mislim, da bi bilo tragično) za našo družbo je to, ko imamo družbene ustanove in podjetja (dà, tudi ta so družbena!), ki to podpirajo in pomagajo vsemu takšnemu na beli dan. O tem zadnjem bi se smeli — in tudi morali bi se — pri nas več pogovarjati, a morali bi tudi kaj storiti. Naša socialistična zveza naj ne bi samo resolucij o jeziku sprejemala in naj bi kdaj tudi ne zapirala oči, ko se ji pred očmi po mili volji vsakršnega pametnjakoviča in štacunarja kvari tisto govorico, tisti jezik, ki nas je ohranjal skozi vse težke čase, in tisto govorico, tisti jezik, za katerega bijemo še danes bitko — bitko, ki je v današnjem svetu toliko ko vest človeštva.

Beno
Zupančič

Novo ni isto kot primitivno in nepismeno

Živim v prepričanju, da v človeku živita preteklost in sedanjost tako, da ju ni mogoče preprosto ločevati, saj se sedanjost nenehoma spreminja v preteklost, ne da bi se nehala ukvarjati s prihodnostjo, ki nenehoma postaja sedanjost.

Tako nekako razmišljam tudi o jeziku svoje lastne prakse: ni jezika čiste sedanjosti, ne da bi bil tudi jezik preteklosti, ne da bi bile v njem navzoče prvine prihodnosti. Ni jezika, ki bi ga »delali« samo pišoči ljudje, ne pa vsi ljudje, ki ga tako ali drugače uporabljajo. In niso ustvarjalci jezika med ljudmi samo oni — samo pišoči ljudje, ki razpolagajo z višjo kulturo izražanja, ali samo preprosti ljudje, danes na poti z vasi v mesto, ki so svoj včerajšnji jezik izgubili, ne da bi se bili že dokopali do česa novega. Mnoge prvine jezika, ki jih imamo za dosežke preteklosti, kar pomeni celotnega nacionalnega in socialnega razvoja slovenskega naroda, imam za nekaj, kar je treba spoštovati, ne da bi to skušali kakor koli okameniti. In mnoge nove

prvine v jeziku so gotovo pohod v prihodnost — vsaj znamenje nečesa, kar lahko bolj slutimo, kot pa predvidevamo za gotovo.

Ko pišem, ne mislim na jezik in na vse tole, kar sem pravkar zapisal. Z njim se ukvarjam (in tudi mučim), ker bi rad »skozenj« spravił kar se dá popolno tisto, kar je iz doživeteга mogoče spraviti na papir (seveda ne samo na papir). Včasih *prisluskujem*, kot pravite, jeziku, kakršnega govorijo ljudje okoli mene (ali moje »osebe«), ne da bi se po tem ravnal hlapčevsko. Sodim namreč, da je treba pisati jezik, kakršnega je stopnja slovenske kulture že omogočila, ne da bi bili pri tem gluhi za novo v življenju ljudi in njihovega jezika. Vendar to *novo* ne istovetim s *primitivnim* ali *nepismenim*, ker kratko in malo ne gre za primerljive kategorije. Primitivno je zmeraj obstajalo in najbrž tudi bo, kakor je zmeraj obstajala tudi že taka ali drugačna visoka raven jezikovne kulture — ta nas je Slovence med drugim tudi združevala, čeravno ni »ustrezala« vsem obstoječim govoricam. Kljub razlikam je bilo v tem združevanju mnogo prvin enotnosti, ne vem, zakaj bi jo apriori zoperstavljali različnostim? S temi raznoličnostmi mislim na vse kaj drugega kot na jezikovni primitivizem — mislim predvsem na vse tisto bogastvo, ki ga tako jezik kot družba lahko črpata iz krajevnih ali kakih drugih, tudi pisateljskih posebnosti ali izvirnosti. Jezik se po mojem mora nenehoma bogatiti iz vseh virov, ne da bi postajal suženj te ali one sedanjosti ali te ali one krajevne ali pisateljske zaverovanosti.

Ko piše, se človek dostikrat tudi poigrava — zakaj ne, zlasti če taka igra ustreza vsebini tistega, kar bi rad ustvaril. V igri je človek lahko tako ustvarjalen kot tudi otročji v slabem smislu besede. Včasih si kako besedo kratko in malo izmislim. Zdi se mi, da take moje »novotvorbe« nikoli niso bile namenjene same sebi — zmeraj so morale kaj povedati ali vsaj pomagati pri tem. Poigravanje z jezikom samim — ne glede na vsebino, ne glede na življenje, ki mu šele daje pravo polnost, lahko ustvari kaj pisateljsko uporabnega, prej ali slej pa zaide v slepo ulico jezikovnega artizma. Jezik pisatelja nikoli ni samo njegov jezik — zmeraj je tudi jezik bralca in družbe, v kateri piše, duhovne domišljije, kakršno družba in pisatelj premoreta. Dandanes nas ne bi smelo spraviti ob razsodnost dejstvo, da smo družba v hitrem in globokem presnavljanju, da lahko kaj hitro postanemo žrtve te ali one vulgarne razvade, te ali one trenutne obsedenosti. Prepričan sem, da bi se vsi pisatelji morali temu upirati, hkrati pa resnično prisluškovati globljemu dogajanju v življenju ljudi.

Kar se besed tiče: če ni grdih besed za umetniško literaturo, to še ne pomeni, da ni grdobij v življenju ali v pisanju ali v pisateljskem odnosu do tega ali onega v življenju. V imenu resnice ali lepote se pogosto postavlja na prestol grdo — o tem bi veljalo dandanes temeljito razmišljati, saj se tudi pod »novim« pogosto skrivata kaka druga resnica ali lepota, kot to morebiti piše na ščitnem ovitku.

Sociologe in psihologe bi bilo dobro pobarati, kaj mislijo o mnogih pojavih v jezikovni praksi, naj bodo ali pa ne povezani z različnimi odtujenostmi med ljudmi in v družbi. In kaj od vsega tega utegne ostati v jeziku, če ostanejo tudi pojavi, ali pa že jutri izginiti, če izginejo pravi socialni vzroki zanje. Velikokrat se ustavim pri takihle stvareh: zakaj ne pravimo več *miza*, ampak *vprašanje mize*? Zakaj vse stvari kar naprej *rešujemo*? Zakaj ne pravimo *ne spoštujemo*, kar smo se dogovorili, ampak *nespoštovanje dogovorjenega*?

Slovnice, pravopisi, slovarji ipd. ne smejo biti zakoniki, ki bi si vse kratko in malo podrejali, vendar bi veljalo znova razmisliti o nekaterih konvencijah ali dogovorih, ki bi jih morali po skupnem spoznanju skupaj spoštovati — in sicer ne samo zaradi bolj jasnega sporazumevanja med ljudmi. Če jih že pisatelj kdaj krši v imenu ustvarjalnosti, naj bo, ne vem pa, čemu naj bi jih kršil brez potrebe in koristi, samo zato na primer, da bi koga jezil ali se delal pogumnega? Hočem reči: mislim, da morata hkrati obstajati ustvarjalna svoboda v jeziku in dogovorjen red, ki naj pomaga ravno to ljudsko ali pisateljsko ustvarjalnost dodajati že doseženemu v jezikovni kulturi. Nikoli nisem občutil, da bi me slovnična in pravopisna pravila utesnjevale, veliko bolj pomanjkanje besednjakov — zmanjka ti prave besede in potem iščeš, kakor veš in znaš.

Pisatelji so zmeraj do neke mere zanikali obstoječe in doseženo, ne vem, zakaj ne bi tako delali tudi danes. Vendar sem rekel *do neke mere*, saj kratko in malo ni mogoče pretrgati nekaj, kar se že po svoji naravi nadaljuje, raste, se razširja in bogati. Ne da nočem, ne morem pisati stavkov tako, kot jih je pisal Josip Jurčič ali Ivan Tavčar, kar pa ne pomeni, da stavki niso več potrebni. Še manj to pomeni, da je izginila potreba po tem, da se v jeziku izrazijo misel, čustvo, spoznanje, sporočilo.

Preobrazba družbe bo storila svoje — danes smo že in jutri bomo še bolj delavska družba. Niti malo si ni treba delati utvar o tem, da bo ta skok iz nerazvitosti sam po sebi ustvarjal novo kakovost v jezikovnem izražanju. Naš človek je na poti z vasi v mesto, iz revščine v blaginjo, iz zasebne posesti k delu z družbenimi sredstvi. Vasi še ni zapustil, mesta še ne dosegel, prehod od ročnega k čedalje bolj umskemu delu ga dostikrat zbega. Naivna družbena goljufivost tiči v njem kot tisočletna navada — oblast je bila tisočletja zunaj njega. V družbeno in socialno neustaljenih okoljih je ta človek zaradi vsega tega tudi jezikovno zmeden. Prebija se skozi zoprno meglo, ki se ji ne more izogniti, in največjo napako bi naredili, ko bi tako stanje priznali za *stanje*. V splošno kulturnem in jezikovnem pogledu bo potreben zavesten napor in veliko dela vsepovsod, saj je jezik vsepovsod tako vsebina kot posoda. Celovitost nove človečnosti, h kakršni težimo, ni mogoča brez celostnega pojmovanja vsebine in oblike vsega, kar uporabljaja jezik za sredstvo ali se skozenj in z njim kot stvaritev šele oblikuje.

Kar se tiče jezika v javni rabi: tam, kjer ga čutimo kot slabega ali nezadostnega, gre dosti bolj za slabost v miselni in splošni kulturi kot samo jezikovni. Meglena misel ne more roditi jasnega izraza. Prepisano spoznanje zlepa ne bo našlo izvirne oblike. Pritlikava modrost ne bo prepričala z močjo same besede.

Seveda si pri tem vsem marsikdo misli, da je mogoče slabo in neizvirno izražanje odpravljati z »lektorstvom« ali da so pisatelji poklicani popravljati duhovno slabotne izdelke jezikovno polpismenih izobražencev ali »mislecev«.

Napaka kajpada ne tiči samo v tem ali onem (v jezikovnih predpisih, v šolski vzgoji, v premajhni skrbi najrazličnejših založnikov ipd.), ampak ima globlje socialne korenine, o kakršnih sem govoril. Če ne bomo računali z njimi v vsej družbi, nam tudi posamezna prizadevanja ne bodo izboljšala javnega jezikovnega izražanja in tudi po tej plati omogočila višje splošne kulture našega življenja.